

ELM Syds förhistoria – en väckelses idéer och allianser

ELM-BVs HISTORIA STRÄCKER SIG längre tillbaka än till 1911 när Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner bildades. Hur ser den historien ut? Med tiden försvagas minnet och det kan vara på sin plats med en återblick. Särskild anledning till det finns med hänsyn till att det i år är 150 år sedan Nordöstra Skånes Missionsförening, som 2005 uppgick i ELM Syd, bildades.

*Under lång
tid utan
formell
anknytning
till riksorga-
nisation*

I MITTEN AV 1800-TALET löpte över Sverige en väckelse, som i vissa områden var starkare än i andra. Ett område omfattade Skåne, västra Blekinge och södra Småland. Här bildades lokalt några större inomkyrkliga sammanslutningar, som kom att samarbeta på olika sätt (till exempel genom anlåtande av gemensamma predikanter) och i olika utsträckning. De var *Hässleholms Missionsförening* (HLM, bildad 1860), *Nordöstra Skånes Missionsförening* (NSM, 1858), *Västra Skånes Missionsförening* (VSM, 1856), *Sunnerbo Härads Missionsförening* (SHM, 1859) och *Kristianstads Traktatsällskap* (KTS, 1855). (De kommer i det följande att kallas "missionsföreningarna".) Nordöstra Skånes Missionsförening och Hässleholms Missionsförening är idag ombildade till det gemensamma *Evangelisk Luthersk Mission Syd* (bildat 2005). ELM Syds föregångare stod precis som sina anslutna lokalföreningar under lång tid utan formell anknytning till riksorganisation med yttremissionsarbete. Det var en medveten policy bland flera av missionsföreningarna. Exempelvis var Hässleholms Missionsförening, Nordöstra Skå-

nes Missionsförening och Västra Skånes Missionsförening inte anslutna till *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen* (EFS, grundad 1856). Kristianstads Traktatsällskap anslöt sig till EFS 1888, men Västra Skånes Missionsförening först 1945 och Sunnerbo Härads Missionsförening 1955, om än de båda sistnämnda då i praktiken redan var starkt sammanvuxna med EFS. Hässleholms Missionsförenings och Nordöstra Skånes Missionsförenings oberoende understryks också av att de tillsammans med Västra Skånes Missionsförening (och delvis Sunnerbo Härads Missionsförening) år 1905 bildade *Kristliga Ungdomsförbundet i Sydsverige*. KUS växte i princip fram parallellt med EFSs motsvarande organisation, *De Ungas Förbund* (DUF). Bakgrunden var också en ny väckelse i början av 1900-talet.

NORDÖSTRA SKÅNES MISSIONSFÖRENING och Hässleholms Missionsförening bestämde sig 1911 för att avbryta det stöd man tidigare delvis gett EFS. (Det skedde med anledning av att *Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner* (BV) bildades det året.) Stödet hade framför allt utgjorts av stöd till den yttre mission som EFS bedrev. Man började istället stödja BVs nystartade mission och fick en mycket starkare koppling till BV än man tidigare hade haft till EFS. Banden knöts genom att personer ur NSMs och HLMs led invaldes i BVs styrelse, blev missio-

närer, provinsombud eller predikanter för BV. Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner som 2005 bytte namn till *Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner* (ELM-BV) består idag enligt en uppskattning till ca 75 % av ELM Syd, vars föregångare alltså hade varit självständiga i mer än 50 år då EFS splittrades 1911. Det är därför fel att beskriva denna splittring, som att föregångarna till dagens ELM Syd lämnade EFS, eftersom det inte går att lämna något man inte är medlem i. Ovanstående har givetvis relevans också för ELM-BVs identitet. Den unge predikanten Axel B Svensson spelade en stor roll vid EFSs splittring och BVs bildande. Han var dock inte ensam och det var knappast några oerfarna eller svaga ledare i Skåne som valde att stödja den nya organisationen. De var tvärtom mycket erfarna väckelseledare.

AV ALLT ATT DÖMA var den skånska väckelserörelsen stor i jämförelse med väckelser i andra delar av landet. Den av Hässleholms Missionsförening, Nordöstra Skånes Missionsförening och Västra Skånes Missionsförening utgivna tidningen *Skånes missionsblad* kom 1907 ut i 4 300 exemplar. Kanske lästes varje exemplar av tre eller fyra personer? Missionsföreningarna kan möjligen uppskattas ha omfattat mer än 10 000 personer. Som jämförelse har olika bedömningar angivit EFSs storlek till mellan 60 000 och 100 000 personer, innan Stiftelsen splittrades vid Svenska Missionförbundets bildande (1878).

DENNA ARTIKEL SYFTAR TILL att skildra vilka idéer som burit väckelsen och hur de kommit till uttryck inåt och utåt. Den är uppdelad i fyra numererade avsnitt: strategi, organisation och ledarskap, sociologi och teologi.

Medvetna om att all beskrivning innebär förenklingar ska vi i denna artikel söka teckna några utmärkande drag för de inomkyrkliga

väckelserörelserna i Skåne, södra Småland och västra Blekinge.

Hur har relationen till andra rörelser sett ut? Vilka var ledare och hur ledde man? Hur spreds väckelsen? Hur ställde man sig till tidens teologiska frågor?

För en mer kronologisk beskrivning hänvisas till artikeln "Guds verk bland oss" i jubileumsboken *KUS 100 år: Jesusglädje, bibeltillit, evangelisationsiver*¹.

1. STRATEGI

Den "fria verksamheten" är ett nyckelord, som det refereras till i Hässleholms Missionsför- enings och Nordöstra Skånes Missionsför- enings 50-års skrifter. Begreppet framställs som något mycket positivt och strategiskt. Vad menas då med det? Vid tidpunkten för missionsföreningarnas bildande uppstod s.k. nattvardsföreningar. Orsaken till dessa var både "exkommunicering" av väckelsens folk av vissa präster och en tvekan att ta emot nattvar- den under "ovärdiga" former. Nattvardsför- eningar var speciella lokalföreningar, där in- vigda lekmän delade ut nattvar den. Syftar man med begreppet den "fria verksamheten" på fri- församlingar eller sådana nattvardsföreningar? Nej, den fria verksamheten är varken natt- vardsfirande eller friförsamlingar.

FRI VERKSAMHET KAN beskrivas som en verk- samhet som organisatoriskt och ekonomiskt är så oberoende som möjligt av staten och kyr- kan. Besluten inom en sådan verksamhet kan tas med främst evangeliets framgång för ögo- nen. Det gäller också vilka förkunnare man önskade och medförde därmed också använ- dande av lekmanpredikanter. Däremot kunde man mycket väl som enskild vara aktiv i Svenska kyrkan. Problematiskt har man ansett det vara att bli organisatoriskt beroende. Därför har man också i praktiken stått friare i förhållande till Svenska kyrkan. Här har vi en

*Fri
verksamhet
är så
oberoende
som möjligt
av staten
och kyrkan*

... att aldrig
oroa andras
samveten i
kyrkliga
frågor ...

skillnad mellan EFS och ELM, som går tillbaka till ursprunget och som ibland felaktigt mistolkats som allmän konservatism och instängdhet inom missionsföreningarna. Det är i första hand fråga om skilda strategiska ställningtaganden. Det innebär inte att man nödvändigtvis anser att det är fel med kyrkliga strukturer, men man har sett den fria verksamheten som ett nödvändigt korrektiv. Vi skulle kunna jämföra med fri press, som ett nödvändigt korrektiv till statsmakten. Både staten och pressen behövs. Denna tankegång finns utvecklade av Rune Gustavsson i artikeln "Den lilla kyrkan i den stora" i jubileumsboken *KUS 100 år*.² Under olika tidsperioder har EFS haft samarbetsavtal med Svenska kyrkan på riks- eller lokalplanet. Under andra tider har spänningarna varit större och man har poängterat sitt oberoende. De respektive förhållningssätten har naturligtvis vissa fördelar, men också sina nackdelar.

INOM ELM/ELM SYD finns något som brukar kallas den "kyrkliga frågan" och som har med detta att göra. Det finns en "klassisk" beskrivning i Nordöstra Skånes Missionsförenings 50-årskrift (NSM 50)³. Från denna framställning har uttrycket "att aldrig oroa andras samveten i kyrkliga frågor" hämtats som ett koncentrat av den rekommenderade och gängse hållningen.

Ser vi på nattvardsfrågan kan vi säga att den har blivit aktuell med intervaller. Inom ELM Syd har inte nattvard delats ut i missionsföreningarna av icke vigd präst. Annat nattvardsfirande har alltid hållits inom de separata nattvardsföreningarna, även om vissa missionshus använts för ändamålet. På detta sätt förhindrades påtryckningar på missionsvännerna och därmed värnades *samvetsfriheten*. Bland annat beroende på förekomsten av friförsamlingar har ELM Syd framställts som mindre kyrkligt än EFS, vilket inneburit nackdelar. Inom EFS har

inställningen varit mer ambivalent i kyrkofrågan. Det har alltid funnits en starkt kyrklig del, andra har varit mer rent frikyrkliga. Det har funnits en rad predikanter/pastorer som firat nattvarden i sina missionsföreningar.⁴

SAMMANFATTNINGSVIS HAR FOKUS för missionsföreningarna varit förkunnelsen av Ordet till uppbyggelse och omvändelse – eller med andra ord evangeliets framgång. Frågor om organisationsstruktur och kyrkans hierarki har tonats ned. Det är fullt logiskt och i överensstämmelse med rörelsens herrnhutiska bakgrund och dess överkyrklighetsideal.

Som alla rörelser hade herrnhutismen olika strömningar, men utmärkande var att den byggdes upp av förföljda minoriteter från delvis olika konfessioner – även om rörelsen som sådan var luthersk. Kärleken mellan bröder och systrar utan hänsyn till yttre samhällsställning var utmärkande.

Med "överkyrklig" menas att man betonade den enskildes personliga trosliv. Detta är den sannolika bakgrunden till den större öppenheten inför till exempel baptismen som missionsföreningarna hade (NSM, HLM och VSM). Här skilde man sig delvis från Traktatsällskapet och än mer från EFS. År 1857 bildades distriktsföreningar med representation i Traktatsällskapet. Ett år senare bildades Nordöstra Skånes Missionsförening eftersom till NSM anslutna föreningar inte ville avstå från predikanter påverkade av "separatism" inklusive baptism. Ett citat från Västra Skånes Missionsförenings 50-årskrift beskriver hur långt man kunde samarbeta.

"Detta möte medförde en brytning mellan baptisterna och Västra Skånes Missionsförening. De förra började mera uppenbart verka för anslutning till sitt samfund. Hos de baptistiska bröder som i fortsättning kommo att tillhöra missions-

en större
öppenhet inför
baptismen

föreningen, t.ex. en Wahlstedt och en Nollerother, kunde man ej i verksamheten inom missionsföreningen spåra något som helst försök att vinna terräng för baptis- men. Kärleken till evangelium gjorde att de funno sig väl inom föreningen, och hade de städse till sitt ögonmål att främja Kristi sak.”⁵ (Wahlstedt och Nollerother var predikanter).

Citatet uttrycker tydligt både vad man var beredd att inkludera respektive exkludera i verksamheten.

KONVENTIKELN VAR ETT VIKTIGT instrument att sprida evangeliet. Stugmöten och månadsturer är inget annat än spridandet av Ordet med det privata hemmet som bas och med den enskilde kristnes nätverk som målgrupp.

Här är vi tillbaka i den herrnhutiska väckelserörelsen. När kyrkans präster inte förkunnade evangeliet kunde detta avhjälpas med predikningar i hemmet av lekmän. Detta kunde ske och skedde trots lagliga hinder som konventikelplakatet. EFS och Rosenius hade en liknande inställning, men som vi sett inte fullt så fri. Inspirationen till dessa strategier kom också från metodismen. (Det finns metoder att lära sig av!) Metodismens grundare, John Wesley, var hela livet emot bildandet av en ny kyrka, vilket skedde först efter hans död. Vi kan ställa oss ett antal frågor idag: Finns det något speciellt att ta vara på i vår tradition, som vi kan bidra med till svensk kristenhet? Vad betyder den fria verksamheten idag – i en tid som på många sätt är problematisk?

2. ORGANISATION OCH LEDARSKAP

I tider med stora spänningar mellan väckelserörelserna och kyrkan, ger ELM Syds inställning handlingsfrihet. Man behöver inte heller lägga så mycket tid på den interna kyrkliga maktapparaten.

ELM-sfärens organisation har varit en *nätverksorganisation*. Detta har givetvis inneburit en viss otydlighet men också en flexibilitet. När en hierarkisk organisation försöker slå ut en icke hierarkisk är det inte så enkelt. Det finns inget ”huvud” att slå av. Denna filosofi kräver dock ett ständigt aktualiserande av idéer och trosföreställningar. Det krävs en ”kritisk massa” av medlemmar som är väl pålästa i fråga om bibelkunskap, har en levande tro och en förmåga att omsätta tron. Med andra ord krävs människor som är förmögna till ett självständigt ställningstagande. En sådan rörelse blir också gärna utsatt för ”kidnappningsförsök”. Det kan se olika ut men det gemensamma draget i sådana försök är ”ni borde tillhöra oss” – dvs. vi blir fler. Exempel är: ”lägg ner missionshuset på orten eftersom det finns en ’bra’ präst”, ”gå med i vår nya kyrka” eller ”egentligen är ni EFSare”.

EN KONSEKVEN AV väckelsetraditionen är att lekmän styrts och skapat ramarna för förkunnelsen. Så har det varit även då man använt präster och heltidspredikanter. Det kräver att den teologiska kunskapen och omdömet byggs upp.

En skillnad mellan ELM Syd å ena sidan och EFS samt Traktatsällskapet å den andra i vad avser ledarskapet är också sociologisk. Från början var många av missionsföreningarnas ledare småbönder, pigor och drängar. Lärare tillhörde ”överklassen”. EFSs styrelse bestod av människor bosatta i Stockholm och var inte demokratiskt utan internt utsedd. (Första styrelsen hade 12 ledamöter och tre suppleanter. Av de ordinarie ledamöterna var två präster, fyra adelsmän och sex övriga).⁶ Årsmöten utgjordes från början av handplockade provinsombud från landet. De var normalt teologer och så kallade välsituerade människor. De var självklart djupt fromma och deltagare i väckelsen.

Vad betyder den fria verksamheten idag?

Inom Kristianstads Traktatsällskap bestod styrelsen till hälften av väckelsens präster. Även om dessa präster ifrågasatte mycket inom kyrkan, blev ändå kopplingen till kyrkans struktur stark. När De Ungas Förbund (DUF) bildas kan man se att det ibland är prästen, som startar den lokala DUF-föreningen. Detta förekom bara inte inom Kristliga Ungdomsförbundet i Sydsverige (KUS). Missionsföreningarna (NSM, HLM och VSM) styrdes genom en typ av indirekt demokrati. Styrelsen utsågs på årsmöten och utgjordes av människor som var testade i det lilla sammanhanget. När det gäller kontakten med prästen på en viss ort kunde ett mycket gott förhållande finnas. Redan Kristianstads Traktatsällskaps C.A. Bergman i Vinslöv var till exempel djupt respekterad och man hade personliga kontakter med honom. Fram till idag är troligen den ende utbildade teolog som suttit i NSMs, HLMs eller ELM Syds styrelse Einar Göth. ELM-BVs första disputerade ordförande (Bengt Hjort) är inte teolog utan teknolog. Här är kontrasten slående mot EFS.

3. SOCIOLOGI

Andra hälften av 1800-talet var en tid av uppbrott och förändring. Det ledde till att tillvaron för den stora allmänheten förändrades kraftigt. Det gällde i hög grad för norra Skåne där ELM Syds föregångare uppstod. Ett sätt på vilket väckelsen spreds var via familjemedlemmar, som gifte sig och flyttade hemifrån. Man tog med sig den goda vanan att anordna konventiklar. Väckelsen var integrerad i människors vardag. Vi lever åter i en tid med stora sociala förändringar. Sociologiskt består vi idag av en annan grupp. Nu är förändringarna globala, inte nationella eller begränsade till västvärlden. Men många lekmän lever mitt i tidens förändringar. Drar vi rätt slutsatser av de erfarenheter det ger?

Under 1900-talet och framåt har sannings-

frågan varit det avgörande slagfältet för och emot kristen tro. Postmodernismen har lagt till en ytterligare dimension i denna diskussion. Teologiska kunskaper är här självklart nödvändiga, men personligen tror jag inte att det är en händelse att mycket av apologetiken har bedrivits av naturvetare, medicinare och tekniker. I den mån man varit och är teolog finns ofta också en annan bakgrund.

ELM-SFÄRENS DJUPA VÅGDAL runt 1970 gjorde att vi inte på rätt sätt tog vara på våra egna resurser. Om inte Rune Gustavsson kunnat använda kanalen Credo (med EFS-förlaget) hade det varit omöjligt att utge den engelska (översatt av Börje Svensson) småskriften *Om bibel och vetenskap* av J.N. Hawthorne, en bok på svenska som vid den tiden var i direkt toppklass inom apologetiken. Rune Gustavssons apologetikintresse hade fått näring av ELMs Arvid Ljunghall. Tyvärr fanns inom ELM-sfären då en bibelsynsdebatt som mer skadade än hjälpte bibeltroheten – precis när denna behövdes som bäst. Idag finns det i bibeltrogna kristna led en viss anti-intellektualism (– som gör sig gällande även i övrigt i samhället). Logik, kunskap, intresse för dogmatik och grundläggande frågeställningar är på undantag inom den ”bibeltrogna” delen av kyrkan. Låt oss uppmuntra människor med intresse och fallenhet för dessa frågor att arbeta med dem! De kommer att behövas när nästa våg kommer av resonerande ifrågasättande av levande tro.

4. TEOLOGI

En väckelse bygger ofta på gamla rötter. Det man har sett hos en mormor, farmor eller annan nära släkting finns med som en bakgrund. Den andra influensen är rörelser i tiden. I norra Skåne hade man påverkats av några äldre väckelser, som också i nationella termer var stora. De gamla rötterna var:

Pietistiska – det var framför allt den seller-

grenska-nymanska väckelsen från Småland och den murbeckska från Blekinge. Av dessa var den murbeckska den mer lagiska. Den seller-grenska hade ljusare och mer evangeliska drag.

Herrnhutiska – den herrnhutiska väckelsen, med stark förankring hos prästerna, hade från Herrnhut under 1700-talet spritt sig i Skåne och Blekinge via Karlskrona. Den hade runt 1830–40 förändrats till att bli en allmogerörelse med litet stöd från prästerskapet. Framför allt nordöstra delen av Skåne var påverkad av den herrnhutiska väckelsen. Då uppstod på nytt en väckelse, som brukar kallas "herrnhutismens efterblomning".

Schartauanism – denna rörelse hade ingen folklig förankring alls i Göinge. Det fanns en hel del präster som var påverkade, vilket fick till följd en ökad spänning mellan dem och de fromma i församlingarna. Sociologiskt passade schartauanismens betoning av prästens styrande funktion illa in både gentemot tidigare väckelser och mot de sociala förändringarna. En annan del av prästerskapet var starkt präglad av den teologiska neologin och rationalismen.

TILL RELEVANTA HÄNDELSER i tiden måste framför allt räknas den väckelse som starkt inspirerades av Carl Olof Rosenius, Lina Sandell och Oscar Ahnfelt. Dessa var alla i större eller mindre grad påverkade av både pietism och herrnhutism. Oscar Ahnfelt var från Skåne och bosatte sig senare i Karlshamn. I norra Skåne kom EFS som organisation att få ett begränsat inflytande. Det syns tydligt i EFSs 50-årsskrift. På det personliga planet är det Oscar Ahnfelt, som har kontakter in i båda rörelserna. Närheten till Karlshamn, men också en rad andra faktorer medverkar till det. Det blir en stark interaktion mellan honom och inte minst Nordöstra Skånes Missionsförening och Hässelholms Missionsförening.

Vi har tidigare sett att man i början kunde ha förståelse för och ett visst mått av samarbete

med baptisterna, men när det gällde den waldenströmska försoningsläran markerade man avstånd. Vi känner också till bibelfrågan från 1911. Vad var det för typ av enhet man inom missionsföreningarna förespråkade? Det fanns ytterligare en strömning i tiden och det var Evangeliska alliansen. Dess allianstanke ligger nära herrnhutismens och den utövade stark påverkan i Skåne. ELM Syds föregångare och VSM var de rörelser som var mest påverkade av denna herrnhutismens attityd, men det är en enhetstanke som också är präglad av att man bryr sig om läran.⁷

TEOLOGISKT HÖR ELM SYD hemma bland de inomkyrkliga (Svenska kyrkan) väckelserörelserna. Reformationens *sola Scriptura* (Skriften allena), *sola gratia* (nåden allena), *sola fidei* (tron allena) och *sola Christo* (Kristus allena) är kärnan i budskapet. Utmärkande är att rörelsen är mer herrnhutisk än övriga väckelserörelser. Det är därför *Lova Herren* (eller den tidigare *BVs sångbok*) innehåller fler herrnhutiska sånger än EFSs *Sions toner* – inte på grund av en större förkärlek för äldre sånger.

Får Bibeln sin rättmätiga roll? Många önskar väckelse idag och ibland verkar det som om man genom olika tricks och verksamhetsformer vill framkalla den. Är vår högsta önskan att göra Bibeln levande och att vi själva livnar oss av den? Behövs inte mer glad bibeltillit?

LÄRDOMAR?

Historien upprepar sig inte, men man kan ändå få hjälp genom att se på historien.

Carl-Magnus Adrian svarar i jubileumsboken *KUS 100 år* på frågan "Vad tror du om KUSs roll i svensk kristenhet idag och i framtiden?" Hans svar är tånkvärt "Alla fria rörelser överlever bara om de har a) en tydlig identitet, b) ett budskap/idé och c) om de vågar ta vara på sin unika plats i samhälle/kyrka."

I dagens situation kan det vara nödvändigt,

Framför allt nordöstra delen av Skåne var påverkad av den herrnhutiska väckelsen.

eller rent av livsnödvändigt, att kunna se både stora linjer och nyanser såväl i vår tradition som i kristenheten i stort. Något kan vara helt fel, annat ha vissa skavanker, men det kan också finnas något som kan bli till hjälp. Vi skall inte vara rädda för att ta in goda influenser, men vi måste lära oss att se till konsekvenserna. "Sheep-stealing" har åter blivit populärt. Växande församlingar vill alla visa upp – även om de flesta blivit kristna i helt andra sammanhang. Har Guds rike blivit större eller är det snarare så att vissa ledare kanske fått större prestige?

Gång på gång har det visat sig i historien, att det inte finns någon ultimat organisation eller en kyrka som håller Kyrkan (= den sanna, osynliga kyrkan) levande. Bör vi inte på nytt ta upp samtalet om vad grunden för kristen enhet är? Är det *en* sak att evangelisera ihop och en *annan* sak att bygga församling ihop? Tiderna är mycket turbulenta inom kristenheten. I tider av kris är det lätt att falla för den "snabba lösningen". Men skapar den en hållfast tro? Hur skall Sverige kunna återevangeliseras? Är det realistiskt att förvänta sig att Svenska kyrkan snabbt kommer att bli bättre? Är det realistiskt att bygga församlingar med anställd personal på alla orter som behöver nås av evangeliet? Vad händer på orter där det för tillfället finns en bra präst när detta ändras? Finns kunskapen kvar om hur man bedriver en lekmanledd verksamhet när detta kommer att behövas? Negligeras inte ofta idag behovet att träffa

kristna från andra orter? Inte minst i åldern 20–35 då man bygger upp sitt vuxna kristna liv och är i behov av att möta andra kristna att identifiera sig med är det viktigt. Tar inte de som gärna "tar över" människor i en kristen gemenskap, för att bygga upp något efter någon ny modestrategi, ett stort ansvar? Är det så enkelt att veta det bästa sättet att förkunna och förvalta Guds hemlighet? I profana sammanhang brukar man säga att behovet av en stark ledare dyker upp i tider av kris. Borde inte detta göra oss allvarligt oroad inför kristenhetens ledarfixering?

VAD ÄR ELM SYD? För vän av ordning blir det svårt att tillfredsställande beskriva och förstå. Men det har genom historien visat sig möjligt för Guds Ande att använda en struktur som missionsföreningens. Det är väl värt att minnas att en sådan lös struktur har kunnat vara bärare av stora väckelser i tider av problem med både stat och kyrka. Det gäller tider i vilka också stora sociala förändringar varit på gång. Vad skall vi strategiskt bygga vidare på?

Framför allt skulle varje ELM-ares ständiga bön vara att vår gemenskap skall präglas av "Jesusglädje, Bibel tillit och Missionsiver". Då får allt annat rätt proportioner, Gud till ära och människor till evigt liv.

Christina Nilsson
Datakonsult, Lund

---

1 KUS 100 år. *Jesusglädje, Bibeltillit, Missionsiver* (KUS 100), s. 163–197.

2 A.a. s. 147–157

3 "Angående de frikyrkliga åsikterna hos en och annan – icke hos alla – av dessa arbetsföreningarnas tjänare må nämnas, att de, där de funnos, voro föranledda av den frindskap och bitterhet, som några präster ådagalade mot dem, som deltog i konventiklarna. De blevo bokstavligen exkommunicerade, tills de ville 'avstå från det förbannade läseriet.'" (...) "Saken ansågs mycket beaktansvärd och var ganska bekymrande, ty ännu fanns det s. k. sockenbandet, så att man icke kunde vända

sig till och bliva betjänad av en i annan församling boende, mot saken vänligare stämd präst." (...) "De i våra bygder, vilka under nu nämnda omständigheter började samlas till gemensamt åtnjutande av den heliga nattvarden, gjorde detta i undångömda skogstorp, ja, t.o.m. i mörka källare för att få vara obemärkta, och de brukade på vägen dit och därifrån ej vara mer än två i sällskap för att icke väcka uppseende. Därjämte förelade man allvarligt varandra att aldrig oroa andras samveten i kyrkliga frågor utan tvärtom, när man tillsporades i sådana fall, söka att avråda från att taga ett sådant steg, så länge icke verklig nöd och samvetsövertygelse drev därtill;

och detta synes i allmänhet obrottsligt hava hållits – åtminstone kan den, som nedskriver dessa rader, sanningsenligt intyga, att, fastän han vistats ibland dem från första tiden intill nu, har han aldrig angripits eller på minsta sätt oroats i dylikt hänseende. Och man kunde anföra exempel på sådana, som varit i verklig samvetsnöd och vänt sig till någon, som varit medlem i en friförsamling, för att få råd och hjälp men blivit tillrådd att ännu stanna i statskyrkan. Huruvida detta varit det bästa sättet, därom kunna väl meningarna vara delade; men vi hava nämnt det för att fritaga dem från beskyllningen att 'värva proselyter' för den saken. Med kännedom om förhållandena, såsom vi relaterat dem kan man icke heller påstå, att de, som först togo detta steg, handlade obetänksamt eller i lättsinne utan tvingades därtill av fientliga präster. Man kan icke heller säga, att föreningen såsom sådan varit eller är frikyrklig, ty dess förste, mångåriga ordförande mottog Herrens nattvard inom statskyrkan liksom många andra av dess forna och nuvarande predikanter och styrelseledamöter; men man anser, att det ej bör utgöra något hinder för tjänandet inom föreningen om någon, som anses begävd härför, i all stillhet har anslutit sig till en för övrigt bekännelseförenings friförsamling." Måns Karlsson och Nils Olsson, *Strödda drag ur N Ö Skånes Missionsförenings historia. 1858–1908*. Tryckt 1908. (NSM 50), s. 32–33.

- 4 Torbjörn Larpers, "Vision, utmaning och omställning – hemlandsarbetet 1956–2006" ur *Detta tecken EFS 1856–2006*.
- 5 C.J.G. Kristiansson: *Västra Skånes Missionsförening 1856–1906. Minnesblad tecknade af föreningens vänner*. (VSM 50), s. 61.
- 6 Allan Hofgren, "Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen – de första 100 åren" ur *Detta tecken EFS 1856–2006*.
- 7 Separatismen fick utbredning särskilt i socknarna kring Hässleholm och i Östra Göinge. Här fanns arbets- och distriktsföreningar anslutna till Kristianstads Traktatsällskap. Då dessa så småningom hade fler kolportörer, som på grund av "frikyrkliga åsikter" inte blev godkända av KTS, bildades efter hand självständiga föreningar för kolportörsverksamhet utan prästerlig medverkan. Till skillnad mot KTS, som man angav vara "statskyrkligt", ville man i Alliansens anda här "upptaga inom sig alla lekmän, som äro kända för kristligt

sinne och opartiskhet, utan att tvinga deras samveten i kyrkligt hänseende". Av största betydelse under de följande åren blev Nordöstra Skånes Missionförening, bildad den 31 juli 1858 i Hjarsåsllilla i Knislinge socken. Denna förening hade 1860 åtta kolportörer, som hade sin verksamhet huvudsakligen i Ö. Göinge och Villands härader samt i västra Blekinge men också reste på andra håll i stiftet. Av arbetsföreningarna kring Hässleholm, som redan 1857 börjat kolportörsverksamhet, bildades den 20 februari 1860 Sandby och Brönnestads förenade arbetsmissionsförening, senare kallad Hässleholms Missionförening. Allianslinjen synes inom dessa föreningar ha markerats mer än i KTS. Sälunda försökte man inom Nordöstra Skånes Missionsföreningar hålla årliga möten tillsammans med baptiserna. Stadgarna anger ändamålet för föreningarna vara att "befordra sann och levande kristendom; att Kristus, den korsfäste, måtte bliva mer känd och med en sann tro i verklighet anammad" – alltså ingen klart uttalad anslutning till luthersk bekännelse. Orsaken till den nya föreningsbildningen anger Hammar också just vara att man inte ville antaga KTSs nya stadgar 1859, som ju starkt markerade bekännelseförenheten. De skrifter som spreds skulle dock också enligt Hjarsåsllillasällskapet vara "i överensstämmelse med vår evangeliska lutherska lära". Huvudändamålet med de nya föreningarna var alltså att organisera och leda en kolportörsverksamhet efter ungefär samma principer som KTS men utan att ställa krav på kolportörernas eller medlemmarnas anslutning till kyrklig bekännelse och ordning. De privata nattvardsgångarna räknades å andra sidan inte heller som en angelägenhet för missionsföreningarna. Ändamålet var inte att av lekmannaversamheten skapa en ny församlingsbildning, men medlemmarna lämnades alltså full frihet att bruka nattvarden antingen i kyrkan eller i en friförsamling, som samlades i hemlighet. Orsaken till dessa friförsamlingar anges i deras egen historieskrivning vara att läsare blivit avvisade från kyrkans nattvardsbord. Denna motivering var för dem viktig, eftersom de därigenom menade sig vara utdrivna ur statskyrkan." Karl-Johan Tyrberg, *Lekmannaversambeten och församlingens förnyelse. Debatter och strävanden inom Lunds stift 1848–omkr. 1860*. CWK Gleerup Bokförlaget, Lund. 1972, s. 95–97.